

Годишен доклад за младежта 2003 г.

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Съгласно Закона за физическото възпитание и спорта и Правилника за прилагане на Закона за физическото възпитание спорта, Министерството на младежта и спорта осъществява държавната младежка политика, подпомага реализацията на програми и проекти, координира дейностите на другите държавни органи и на общините по проблемите на младежта.

Съгласно Решение на Народното събрание от 3 април 2002 г. (обн. в ДВ бр. 38 от 12.04.2002 г.), на основание чл.86, ал.1 от Конституцията на Република България за изготвяне на Годишен доклад за младежта и на основание решение, прието от XXXIX Народно събрание на 12 февруари 2004 г., Министерството на младежта и спорта изготви Годишен доклад за младежта 2003, който има за цел да представи актуалното състояние на младежта, основните приоритети на държавната политика за младежта, извършеното до момента и предстоящите действия по отношение на младежта в Република България.

Въз основа на Управленската програма на правителството на Република България "Хората са богатството на България", Министерството на младежта и спорта заложи и осъществи редица мерки и дейности за изминалата 2003 година. Изработената Стратегия за национална младежка политика за периода 2003-2007 г., както и Годишната програма за младежки дейности 2004-2005 г. са свързани с повишаване качеството на живота на младите хора, съхранението и развитието им като социален капитал и богатство на нацията.

Актуалното състояние на младежта за 2003 г. се базира на социологическото изследване "Българската младеж и европейската перспектива" (поръчано от Министерството на младежта и спорта през февруари 2002 г.), по данни на Националния статистически институт за 2002 г. и първите шест месеца на 2003 г. и по данни от останалите правителствени институции, имащи отношение към младежката политика.

Всички тези данни отразяват неблагоприятни тенденции по отношение на демографската характеристика, здравеопазване, образование, трудова заетост и реализация, гражданско участие и морални ценности.

Целта на държавната политика в тези приоритетни направления е постепенното приобщаване на младежта и децата към здравословен начин на живот, гражданска отговорност и повишаване на трудовата пригодност.

Отправна точка и основен критерий при разработването на Годишен доклад за младежта 2003 г. са международните и европейски стандарти, международните правни актове, по които България е страна и е поела ангажимент за спазването им (Европейска харта за участие на младите хора в живота на общините и регионите, Бяла книга на Европейската комисия, Годишен доклад на ЕК по присъединяването на Република България към ЕС, Конвенция за правата на човека на ООН, Европейска конвенция за защита правата на човека и др.).

II. АКТУАЛНО СЪСТОЯНИЕ

В раздел "Актуално състояние" са разгледани основните области, свързани с потребностите на младите хора : здравеопазване, образование, трудова заетост и активно гражданско участие. Първите три са основните компоненти за човешкото развитие, които предполагат, че за да бъде пълноценен младият човек, той трябва

да е здрав, образован и да има възможност за трудова реализация. Четвъртата област откроява една важна характеристика на човешкия живот и е основна тема на "Годишния доклад за човешкото развитие - 2002", а именно - устойчива социална и психологическа реализация. За да останат младите хора в България е необходимо да имат възможност да водят здравословен начин на живот, да получат добро образование и да могат да се реализират в професионален и личностен аспект.

1. Демографска характеристика

Раждаемост и естествен прираст

На фона на общата демографска картина на нашата страна е очертано намаляването на общата численост на населението, увеличаването на смъртността и снижаването на очакваната средна продължителност на живота.

Общата численост на населението намалява значително както през десетилетието 1980-1989 г., така и през периода 1990-2001 г. Това се дължи на намалялата раждаемост, на засилената емиграция (по данни на Националния статистически институт през 1989-1995 г. са емигрирали около 600 000 души), а също така и на смъртността. Други важни фактори, влияещи върху ниските показатели на демографската характеристика са както икономически, така и социални. България е на водещо място в света по ниска раждаемост и отрицателен естествен прираст. Част от най-образованите, подготвени и конкурентноспособни млади хора напускат страната. С това младежният контингент се променя както количествено, така и качествено. Съотношението между активното население и хората в пенсионна възраст, очертава тежка проблемна ситуация в близка перспектива.

2. Здравеопазване

Здравословният начин на живот на младите хора става все по-проблемен. Употребата и злоупотребата с алкохол, тютюнопушенето и наркоманията се разпространяват, без да предизвикват необходимата обществена реакция. Състоянието и тенденциите на здравето се формират и оценяват в зависимост от демографските процеси, заболяемостта, рисковите фактори, физическото развитие, дееспособност и самооценката на здравето. Основните здравни индикатори за България се влошават в последните десет години. Факт е, че смъртността във възрастовите групи 10-19 и 20-29 години е устойчива (0,4 и 0,8 на 1000 души от същата възраст), като показва лека тенденция за намаляване през последните няколко години.

Смъртността от травми и отравяния във възрастта 15-24 години за 2002 г. на 100 хил.души, е 17,2 за жените и 50,3 за мъжете, а самоубийствата - 4,3 за жените и 9,1 за мъжете.

Инфекциозните болести са обект на задължителна регистрация в страната. Имунизационната политика е като цяло успешна. Достигнато е високо имунизационно покритие с ваксини и ефективен контрол върху инфекциозните болести, но се наблюдава намаление на относителния дял на децата до 1-годишна възраст, имунизирани с BCG, DPT, полиомиелит (OPV) и хепатит В ваксина, от 99,5% през 1990 г. до 93,6% през 2001 г.

В анализа на заболяемостта е важно да се проследят данни за полово предавани инфекции (ППИ) и ХИВ/СПИН, като цяло и в младежка възраст. Значително се повишава броят на новооткритите болни от сифилис (378 през 1990 г. и 1615 през 2000 г.). Според критериите на Световната здравна организация (СЗО), в някои райони на страната, е достигнат прага на епидемичен взрив.

Честотата на ХИВ-инфекцията у нас е ниска (до месец юни 2001 г., регистрираният брой на хората с ХИВ-СПИН е общо 350, макар че реалният брой със сигурност е съществено по-голям). Данните показват, че 70% от серопозитивните са мъже, а 30% - жени. Преобладават заразените във възрастовите групи от 20 до 40 години, като най-засегнати са младите хора във възрастта 20-29 години (около 41% от всички регистрирани случаи).

Могат да се посочат още здравни индикатори, които очертават неблагоприятните тенденции по отношение на здравето на българите като цяло и здравето на младите хора. Важно е да се подчертае, че негативните тенденции по отношение на възрастните оказват индиректно влияние на младите хора в процеса на тяхната социализация.

Създаването на възможности за младежите за получаване на специализирана консултация, при свободен и дискретен достъп е предпоставка за намаляване на здравословните проблеми сред младите.

Фактори, влияещи на здравето

Употреба на психоактивни вещества

Представително национално проучване сред ученици от 9 до 12 клас по методиката на Европейския училищен изследователски проект за алкохол и други наркотици (ESPAD) показва, че 51.3 % от учениците са пушили цигари през последните 30 дни, като всеки девети е пушил между половин и една кутия цигари дневно; 45 % са пили поне веднъж през последния месец по 5 или повече стандартни питиета дневно, около 5 % от учениците са го правили 10 или повече пъти през последния месец; марихуаната е най-употребяваното вещество - всеки четвърти (26 %) го е опитвал поне веднъж в живота си, всеки шести (17 %) от пушилите някога марихуана го е правил четиридесет или повече пъти.

Според данни от международното сравнително проучване ESPAD'99 16-годишните ученици в България се нареждат сред младите хора в Европа с най-висока честота на тютюнопушене и с относително по-ниска честота на употреба на алкохол и наркотици. Възрастта, на която започва експериментирането с психоактивни вещества е застрашително ниска.

По данни на Националния център по наркомании в 95 % от случаите на търсене на лечение по наркоманен проблем в страната основното проблемно вещество е хероин, като в 76 % от тези случаи основният начин на приемане е интравенозният (15 % от инжектиращите се са на възраст до 19 г., 57 % - между 20 и 24 г.). При над две трети (69 %) от потърсилите лечение първата употреба на основното вещество е на възраст до 19 години (средната възраст на първата употреба - 18,3 г.).

Употреба на презервативи и контрацептивни средства

Националното представително изследване на АССА-М на възрастовата група 15-19 години, проведено през 1996 г., сочи, че 37% редовно използват контрацептивни средства, 23% - нередовно и 40% не използват контрацептиви. По данни на съвместното национално представително изследване на ПРООН и АСА през 2000 г., около една трета от младите хора (15-19 години) не използват или рядко използват презервативи.

Според представителните данни на MBMD от 2000 г., 49% от младите хора на

възраст 18-24 години употребяват предпазни средства срещу 28%, които не употребяват такива.

С други думи, различните агенции (вероятно ползващи различни методики) показват сравними данни за честотата на неупотреба на контрацептиви, което има сериозни последици за здравето на младите хора.

Здравна информация в медиите

Здравните теми в медиите не получават адекватно отразяване. Необходимо е да се говори открито по теми, които са актуални за младите хора.

Участвалите в изследванията младежи определят електронните медии като основен информационен източник. Нагледното представяне на здравна информация е особено важно за сексуалното и репродуктивно здраве. Последствията от употребата на алкохол, наркотици и други психоактивни вещества най-ярко могат да бъдат осъзнати чрез разказа на връстници и специалисти.

Медиите способстват за повишаване на чувствителността и отговорността на младите хора, по отношение на здравето им и за утвърждаването на здравословен начин на живот. За адекватното отразяване на здравни теми в медиите, се изисква специфична медийна политика. Следва да се акцентира върху образователния, а не върху сензационния елемент по съответната тема. Ефектът от така предоставената информация е максимален, ако тя е достъпна, и специално насочена към младите хора. Държавните медии имат възможности за най-силно влияние сред младежите.

3. Образование

Европейската интеграция изисква по-високо национално образователно равнище. Появява се нарастващ контингент от деца и младежи, които остават с основно, с начално образование, или са неграмотни. Етническото неравенство се засилва като чрез образованието се трансформира в социално. Семейството поема първостепенни функции по субсидиране на образователната подготовка, без да може да направи това пълноценно при множество семейства с ниски доходи.

Според представителните изследвания 40% от учениците и студентите в България виждат своите образователни проблеми основно през призмата на професионалната реализация. В много страни от Западна Европа, където има силно развита пазарна икономика, всеки бизнесмен, всяка корпорация си има университет, откъдето набират най-способните момчета и момичета, издържат ги и те започват работа в техните предприятия, след като завършат образованието си. Такъв вариант е възможен и в България.

Участниците оценяват качеството на българското образование така: 28% смятат, че не е конкурентно нито в България, нито в чужбина; 26% считат, че е конкурентно само в България, а 8% - само в чужбина. Останалите 38% въобще не могат да преценят дали българското образование е конкурентноспособно. Анкетираният смятат, че образователният процес трябва да бъде съобразен изцяло с практическите знания и умения, които ще доведат до намирането на работа, съответстваща на квалификациите им. Те не разглеждат и не обмислят изцяло текущите възможности за работа. Липсва ясно разбиране на личната отговорност за сравняване на техните качества с пазарното търсене. Трудно е да определят и оценят собствените си конкурентни предимства (образователни и практически). Разбирането за конкурентноспособност е също така неопределено. То е основано предимно на идеята, че висшето образование носи със себе си по-голяма конкурентноспособност.

Ето защо част от младежите нямат вътрешна мотивация и се стремят само към получаването на диплома за висше образование, без да полагат усилия за индивидуално развитие, специализация и усъвършенстване. Само 18% от участниците избират своето професионално бъдеще според търсенето на конкретна професия на пазара на труда. Този факт се дължи на нагласата, че повишаването на квалификацията води задължително до заемането на по-висок пост, без значение дали се прилагат получените знания и умения. Затова младите хора понякога се ориентират към такива специалности, които няма да упражняват като професия след завършването си. Така висшето образование се превръща в алтернатива на безработицата за следващите няколко години или в самоцел.

Второ място по важност заема проблемът с материалната база на образователните институции (споделят от 30% от участниците в изследванията). Актуален е и проблемът с ефективността и методите на преподаване, особено във висшите учебни заведения. Отношението на интервюираните към образователните институции, показва съзнателно отхвърляне на съществуващите правила. Отношението им е показателно за недостатъчни усилия от страна на учители и професори за включването им в обсъждане на важни проблеми и търсене на възможности за съвместното им решаване. Не на последно място се поставя социалната роля на образователните институции и нуждата от целенасочено ѝ развитие. Според младите хора тези четири проблема са съществени както в училищата, така и в университетите.

Професионална реализация

Голяма част от интервюираните смятат, че висшето образование е гаранция за успешна реализация в бъдеще. Според тях, най-важното предизвикателство пред образователната система е подготовката на специалисти, адекватни на пазара на труда. За идеалната образователна система те определят следните основни характеристики:

- тясно обвързване на образователните нужди на младите хора с пазара на труда;
- периодична актуализация на учебния процес;
- ограничен брой изучавани предмети, които позволяват задълбоченото им преподаване;
- разностранни възможности за специализация отрано;
- насочване на учебния процес към практически знания и умения.

Идеалната образователна система предполага и постоянни контакти между образователните институции, институциите на пазара на труда и работодателите. Образуването на мрежа от институции, насочени към успешната реализация на младите хора, е задължително условие за ефективната подготовка на млади специалисти. Такава мрежа от институции ще им осигури постоянна възможност за избор на работа. Наличието на актуална информация относно развитието на пазара на труда и нуждите на работодателите ще стимулира младите хора да се насочат към подходяща специализация и да акцентират на развитието на съответните практически умения.

Ясната представа за предлаганата работа способства за развитието у младежите на система за самооценяване на собствените им конкурентни предимства. Така те придобиват необходимата мотивация за сравняване на собствените си качества с

пазарното търсене. В този смисъл разбирането им за конкурентноспособност, ще бъде доминирано от стремежа им към постоянно усъвършенстване.

Материална база

Според мненията на участниците, наличната материална база в образователните институции ограничава възможностите за развитие на младите хора. Осигуряването на модерни средства за нагледно и практическо обучение несъмнено повишава качеството на образованието и способства за по-добра професионална реализация. Знанията и уменията по чужди езици, компютри и интернет трябва да се изграждат още от средното училище, смятат 33% от интервюираните млади хора. Ето защо е необходимо създаването на аудиоцентрове за езиково обучение в училищата и университетите; осигуряването на достатъчен брой компютри за ежедневен достъп на всеки ученик и студент; постоянна връзка с интернет, както и ползване на електронна библиотека; обогатяване и актуализиране на библиотеките в училищата и университетите.

Желанието на младите хора, участвали в изследванията, е образователните институции да притежават комплексни условия за задоволяване на потребностите им за пълноценно развитие. Като важни условия те посочват повече и по-разнообразни възможности за спорт в училищата и университетите.